

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 6 Issue 2, p. 1241-1262, February 2013

ANADOLU'DAN ÜNİK BİR TÜRBE: TARSUS DUATEPE TÜRBEŞİ

A UNIQUE TOMB FROM ANATOLIA: TARSUS DUATEPE TOMB

Yrd. Doç. Dr. H. Sibel ÜNALAN

Adnan Menderes Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü

Abstract

Tarsus, one of the historically oldest and largest towns of the city of Mersin, has almost always been an important center in the historical process due to its geographical location. It is thanks to the archeological excavations carried out at Tarsus that its occupation is deduced to date back to the Neolithic period. Going much further back in history palette, Tarsus has been the setting for many civilizations. The knowledge of the existence of many architectural buildings belonging to Turco-Islamic period is obtained from both travelogues, historical sources and documents, and the publications on Tarsus as well. However, there is an architectural building which there is no information is given in these sources and documents, except for one article in which its name, location are given and is shortly introduced by including its facade drawings, and this building is our research subject. Located in the yard of Hasan Karamahmet Elementary School, on the western skirts of Gözlükule Mound in the south of Tarsus, the tomb which has been put under protection by the efforts of the excavation team carrying out Gözlükule excavations within the boundaries of the archeological site is publicly known as Duatepe Tomb. Although it looks like an ordinary tomb with its construction material, workmanship and appearance, it is a significant example having some interesting features both for history of architecture and Tarsus. The masonry structure, which has a square plan and is covered by cloistered vault, is also

surrounded by a square planned periphery wall. The top of the corridor, which is created around the square planned structure by this periphery wall, is kept open. No ornament is located in the extremely simple structure. This tomb is unique in terms of architectural feature and plan design ever built in Anatolia, and is a vital example for the researchers who will study on funerary monuments. Accordingly, the aim of this study is to introduce the unknown tomb with statistical drawings and photographs, on which there have been no scientific publications in the field of Art History; and ultimately to clarify the place and importance of it in the Turkish Architecture and in the history of Tarsus.

Key Words: Periphery Wall, Duatepe Tomb, Turkish Architecture, Gözlükule Mound, Tarsus

Öz

Mersin ilinin geçmişi oldukça eski ve büyük ilçelerinden birisi olan Tarsus, bulunduğu konumdan dolayı tarihsel süreçte hemen daima önemli bir merkez olma özelliğini korumuştur. Burada yürütülen arkeolojik kazılar sayesinde Tarsus'un kuruluşunun Neolitik Çağ'a kadar gittiği anlaşılmaktadır. Geçmiş bu kadar gerilere giden ilçe, pek çok uygarlığa sahne olmuştur. Türk-İslam Dönemine ait pek çok yapının varlığını gerek seyahatnamelerden gerek tarihi kaynaklardan ve belgelerden, gerekse kenti tanıtan yayınlardan öğreniyoruz. Ancak bu kaynak ve belgelerin hiçbirisinde, hakkında bilgi bulunmayan, sadece bir kaynaktan adı ve bulunduğu adresin verildiği ve bir yayın ile kısaca tanıtılarak cephe çizimlerinin yer aldığı bir yapı var ki, araştırma konumuzu oluşturuyor. Tarsus ilçesinin güneyinde yer alan Gözlükule Höyüğü'nün üzerinde, höyüğün batı eteğinde, Hasan Karamehmet İlköğretim Okulu'nun bahçesinde iken Gözlükule Kazılarını yürüten kazı ekibinin çabalarıyla kazı alanı içinde koruma altına alınan türbe, halk tarafından *Duatepe Türbesi* olarak bilinmektedir. İlk bakışta inşa malzemesi, işçiliği ve görünüşü itibarıyla özelliği olmayan bir yapı gibi görünse de birtakım ilginç özellikleri içinde barındıran, gerek mimarlık tarihi araştırmaları gerekse Tarsus Tarihi için oldukça önemli bir örnektir. Kare planlı, üstü manastır tonozuyla örtülü kagir yapıyı yine kare planlı bir çevre duvarı kuşatmaktadır. Bu çevre duvarının merkezdeki kare planlı yapının etrafında oluşturduğu koridorun üstü açık tutulmuştur. Son derece sade olan yapıda herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir. Bu türbe, mimari özelliği ve plan tasarımı açısından Anadolu'da inşa edilmiş bilinen başka bir benzer örneği olmayan ve mezar anıtları konusunda araştırma yapacaklar için önemli bir örnek teşkil etmektedir. Bu çalışma ile Sanat Tarihi alanında yapılmış herhangi bir yayın bulunmayan ve pek bilinmeyen türbenin, rölöve çizimi ve fotoğraflar eşliğinde tanıtılması, Türk Mimarisi ve Tarsus Tarihi içindeki yeri ve öneminin belirlenmesi amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çevre Duvarı, Duatepe Türbesi, Türk Mimarisi, Gözlükule Höyüğü, Tarsus

Giriş

Tarsus, bulunduğu topoğrafyanın sağladığı olanaklar sayesinde ilkçağlardan bu yana, idari, ticari ve askeri açılardan daima önemli bir merkez olmuştur. Kentte yürütülen arkeolojik kazılarla kentin kuruluşunun Neolitik Çağ'a kadar gittiğini öğreniyoruz¹. Geçmişi bu kadar eskiye giden kentin bu tarihsel süreçte pek çok uygarlığa sahne olduğu bilinmektedir. Tarsus Tarihi hakkında yapılan çalışmalardan bunu izlemek mümkündür². Yaptığımız araştırmalar doğrultusunda, Tarsus ile ilgili kaynaklarda, seyahatnamelerde, vakıf kayıtlarında ve tarihi belgelerde, Türk-İslam dönemine ait pek çok yapı hakkında bilgi bulunmasına karşın Duatepe Türbesi ile ilgili bilgiler son derece sınırlıdır. Bir kaynakta yapının adı ve adresi belirtilmekte³, bir yayında ise türbenin cephe çizimleri ile tanıtımı yapılmaktadır⁴. Amacımız, Sanat

¹ Gözlükule'de yapılan arkeolojik kazılarla kentin tarihi geçmişi Neolitik döneme kadar gitmektedir. Gözlükule'de ilk kazı çalışmaları Amerikalı arkeologlar tarafından yapılmıştır. 1935 yılında Hetty Goldman başkanlığında başlayan kazılar 1939'da II. Dünya Savaşı yüzünden kesilir. 1947 ve 1948 yıllarında kısa süreli çalışmaların ardından 1949 yılında kazı çalışmalarına son verilir. 2001 yılından itibaren Gözlükule Höyüğü Kazıları Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Aslı Özyar başkanlığında sürdürülmektedir. Bkz. H. Goldman, *Excavations at Gözülü Kule, Tarsus I, Hellenistic and Roman Periods*, Princeton 1950; H. Goldman, *Excavations at Gözülü Kule, Tarsus II, From the Neolithic through the Bronze Age*, Princeton 1956; H. Goldman, *Excavations at Gözülü Kule, Tarsus III, The Iron Age*, Princeton 1963; A. Özyar (Ed.), *Field Seasons 2001-2003 of The Tarsus-Gözlükule, Interdisciplinary Research Project*, İstanbul 2005; A. Özyar, "Çukurova'nın Batısında Antik Bir Yerleşme: Tarsus'un Gözlükule Höyüğü", Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi 25 Şubat 2009'da sunulan konferans (http://www.obarsiv.com/pdf/Asli_Ozyar.pdf) Erişim: 07.02.2013; G. Danışman, "Enterdisipliner Tarsus-Gözlükule Araştırma Projesi'nin Tarsus Kent Mimarisi ve Doğal Çevresine Katkıları", *Tarih İçinde Mersin Kolokyum ve Sergisi II*, Mersin 2005, s.2. Ayrıca Gözlükule Höyüğü kazı çalışmaları hakkında bilgi için Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü tarafından düzenlenen ve bildirilerin basıldığı Uluslararası Kazı, Araştırma ve Arkeometri Sempozyumları'na bakınız.

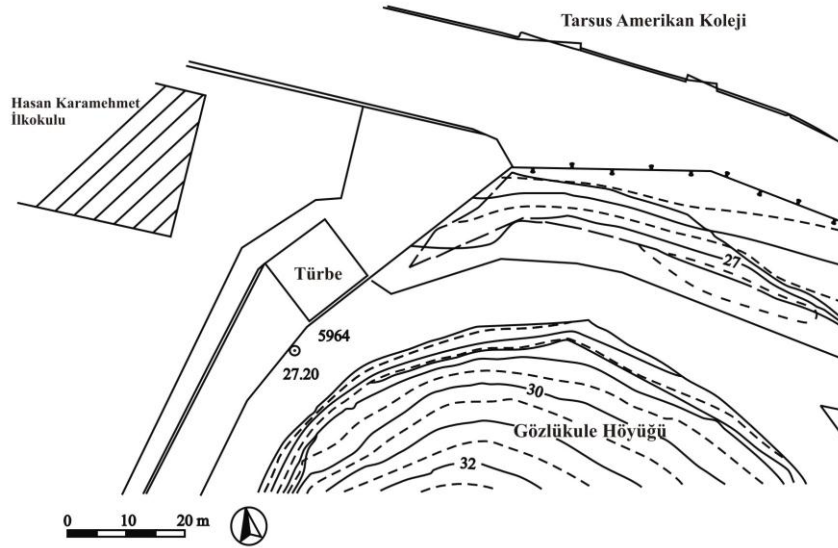
² Tarsus tarihi hakkında bilgi için bkz. H. Öz, *Tarsus Tarihi*, İstanbul 1991; H. Öz, *Bilinmeyen Tarsus*, Ankara 1998; H. Öz, *Tarsus Tarihi*, Tarsus 2007; L. Zoroğlu, *Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları*, Adana 1995; A. Akgündüz-vd., *Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, İstanbul 1993; A.S. Bilgili, *Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri (Sosyo-Ekonomik Tarih)*, Ankara 2001; M.N. Çıplak, *İçel Tarihi (Tarihi-Turistik Zenginlikleri)*, Ankara 1968; S. Uğur, *İçel Tarihi*, C.2, Mersin 1944, s.19-81; M.H. Altay, *Adım Adım Çukurova*, Adana 1965, s.91-94; F. Sümer, "Çukur-Ova Tarihine Dair Araştırmalar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, I-1, Ankara 1964, s.1-99; K. Ener, *Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış*, Adana 1990; V. Langlois, (Çev.R. Balaban), *Eski Kilikya*, Mersin 1947, s.33-49; A. Erzen, *Tarsus Kılavuzu*, İstanbul 1943; B. Darkot, "Tarsus", *İslam Ansiklopedisi*, XIV/1, İstanbul 1972, s.18-24.

³ M. Özdemir, "Geçmişten Günümüze Tarsus", *İçel Kültürü*, Y.8, S.32, Hatay 1994, s.19.

⁴ Bir mimar olan Sayın G. Danışman, türbenin plan ve cephe çizimlerini yapmış ancak planda örtüyü belirtmemiştir, pencere çizimi farklıdır. Ayrıca yapının sorunlarına ilişkin tartışma ve yapının tarihlenmesi konusunda bir bilgi yoktur. Yapı ile ilgili yapılacak araştırmalarla, vakıf kayıtlarının ve belgelerin incelenmesi ile türbe hakkında bilgilerin netleşeceğini ifade etmektedir. Bkz. G. Danışman, "Duatepe Türbe, An Ottoman Funerary Monument on The Gözlükule Mound", *Field Seasons 2001-2003 of The Tarsus-Gözlükule, Interdisciplinary Research Project*, Ed. A. Özyar, İstanbul 2005, s.207-

Tarihi alanında bilinmeyen ve yayımlanmamış olan bu türbeyi rölöve çizimi ve fotoğraflarla ayrıntılı bir şekilde tanıtmak, Anadolu mezar yapılarından farklı olan planını tartışarak Türk Mimarisi ve Tarsus Tarihi içindeki yeri ve önemini vurgulamaktır.

Duatepe Türbesi, Tarsus ilçe merkezinde, Duatepe Mahallesi, Gözlükule Caddesi'nde, Gözlükule Höyüğü'nün batı eteğinde, Hasan Karamehmet İlköğretim Okulu'nun bahçesinde bulunmaktadır (Şekil 1)⁵. Gözlükule Kazı ekibinin 2003 yılı çalışmaları sırasında Gözlükule arkeolojik sit alanı içine alınarak etrafı demir parmaklıkla kuşatılmış, okul öğrencilerinin ve tinercilerin yapıya zarar vermesi önlenmeye çalışılmıştır⁶. Yapı, Fransız işgali sırasında silah deposu ve yakın zamana kadar da Hasan Karamehmet İlköğretim Okulu'nun odun deposu olarak kullanılmıştır⁷. Günümüzde kötü ve bakımsız durumdadır.

Şekil 1- Tarsus Duatepe Türbesi, vaziyet planı (G. Danışman'dan).

Yapı Gözlükule Höyüğü'nün eteklerinde inşa edilmiş olduğundan ve zaman içinde höyük yüzeyinden gelen erozyon ile çevre duvarının kuzey, güney ve doğu cephelerinde zeminin yükseldiği görülmektedir (Fotoğraf 2, 3). Çevre duvarının kuzey, güney ve doğu cepheleri üzerinde herhangi bir açıklık yoktur (Fotoğraf 2, 3). Batı cephesinin ortasında basık kemerli sade tutulmuş giriş açıklığı yer almaktadır (Fotoğraf 4). Çevre duvarı ve türbe, dıştan düzgün kesme taşlarla kaplanmıştır. İçte

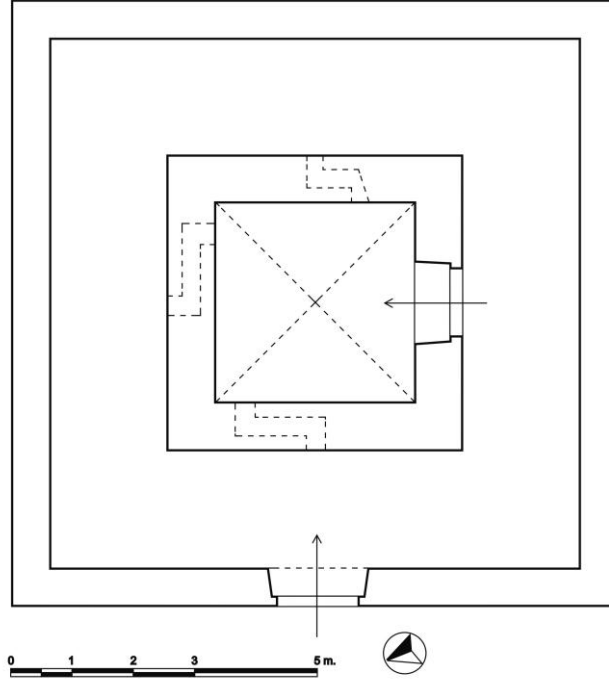
217. Tarafımızdan Tarsus ile ilgili tüm tarihi kaynaklar, seyahatnameler, arşiv belgeleri, vakıf kayıtları araştırılmış ancak Türbenin tarihine, banisine ve içinde mezarı olan kişiye ilişkin herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

⁵ Okulun eski adı Duatepe İlkokulu olarak belirtilmektedir. Bkz. M. Özdemir, **a.g.m.**, ay.s. Şekillerin daha kaliteli ve belirgin olması için vaziyet planı ve çizimlerin üstünden geçen Arş. Gör. Nurdan Yılmaz'a yardımından dolayı teşekkür ederim.

⁶ G. Danışman, **Tarih İçinde Mersin Kolokyum...**, s.3.

⁷ M. Özdemir, **ay.yer**; 01.11.1990 tarihli **Tarsus Duatepe Türbesi Tescil Kaydı**, Doğal ve Kültürel Varlıkları Koruma Envanteri, Envanter No: 72.

ise kabayonu ve moloz taşlarla inşa edilerek sıvanmıştır (Fotoğraf 5). Türbenin beden duvarları, dışarıya doğru genişleyen profilli bir saçakla son bulmaktadır. Manastır tonozu dıştan sıvalı durumdadır. Çevre duvarıyla kuşatılmış olan türbenin girişi çevre duvarının girişiyle aynı eksen üzerine yerleştirilmemiştir. Lentolu dikdörtgen şekilli sade ve basit bir açıklık şeklinde düzenlenmiş olan türbe girişi güney cephesinin ortasında yer almaktadır (Fotoğraf 5).

Şekil 2- Tarsus Duatepe Türbesi, Plan (H. Sibel Ünalın).

Türbenin doğu, batı ve kuzey cephelerinin ortasında mazgal görünümülü birer pencere vardır (Fotoğraf 6, 7). Türbe, manastır tonozuyla örtülüdür (Fotoğraf 6, 8). Ancak örtünün manastır tonozu olduğu son derece açık bir şekilde görüldüğü halde yapının Tescil fişinde ve G. Danışman bu örtüyü sivri kubbe olarak tanımlamaktadır ve planda örtü işaretlenmemiştir⁸. Çevre duvarı, türbe ve manastır tonozu içten sıvalı durumdadır. Çevre duvarı ve türbenin iç duvarlarında taşların arasına yatay olarak yerleştirilmiş hatıl sıraları görülmektedir (Fotoğraf 5, 7, 9). Giriş içte de dikdörtgen şekillidir. Türbenin doğu, batı ve kuzey duvarları üzerinde, üst seviyede, havalandırmayı sağlamak amacıyla, duvar içinde S şeklinde dirsek yapan menfezler bulunmaktadır (Fotoğraf 9). Bu menfezler içte her duvarın sağ kenarında iken dıştan cephelerin ortasına denk gelmektedir (Şekil 2, Fotoğraf 7, 9). Doğu duvarı üzerindeki

⁸ 01.11.1990 tarihli **Tarsus Duatepe Türbesi Tescil...**; G. Danışman, **Duatepe Türbe, An Ottoman...**, s.207, 210 (Fig.2).

menfezin sağ kesimi dik değil eğimli olarak duvar içine girinti yapmaktadır⁹ (Fotoğraf 10). Genellikle türbelerde menfezler ve mazgal pencereler bulunmakla birlikte Duatepe Türbesi'nde benzeri görülmeyen bir uygulama ile duvar içinde S şeklinde kırılarak ve dıştan bu görünümü gizlenerek yapılmıştır. Anadolu Türbe mimarisinde yaygın olmayan bu tür menfezler yapının özgünlüğünü artıran ilginç bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Son derece sade bir görünüme sahip yapının içinde ve dışında herhangi bir süslemeye yer verilmemiştir. Türbenin içinde günümüzde bir sanduka da bulunmamaktadır. Muhtemelen zaman içindeki depo kullanımları sırasında veya bilinmeyen bir sebeple bilinmeyen bir tarihte kaldırılmış olmalıdır.

Karşılaştırma ve Değerlendirme

Tarsus Duatepe Türbesi gerek mimari özelliği, gerekse plan tasarımı açısından ilginç özellikleri içinde barındıran ünik bir örnek olarak karşımıza çıkmaktadır. Kare planlı türbenin yine kare planlı bir çevre duvarıyla kuşatıldığı görülmektedir. Bu şekilde, türbe ile çevre duvarı arasında üstü açık bir koridor oluşturulmuştur.

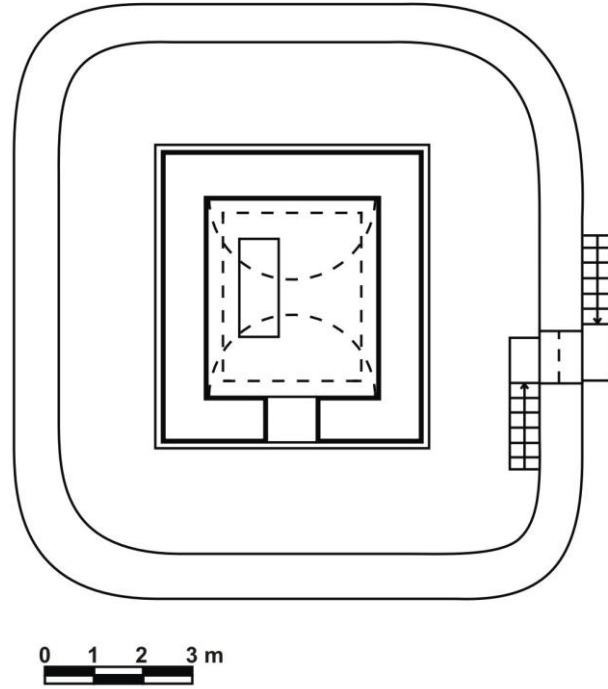
Yapıda görülen çevre duvarı uygulamasının Anadolu'da birebir benzer bir örneği yoktur¹⁰. Ancak *Kayseri-Talas-Sakaltutan Köyü Mikdat Dede Türbesi(XII. yüzyılın ilk yarısı)*¹¹ yapıya benzer örnek olarak değerlendirilebilir. Kareye yakın dikdörtgen planlı ve üstü beşik tonozla örtülü türbe, köşeleri yuvarlatılmış kareye yakın dikdörtgen planlı bir çevre duvarıyla kuşatılmıştır (Şekil 3). Ancak bu çevre duvarının yüksekliği yaklaşık türbe yüksekliğinin yarısı kadardır¹². Çevre duvarı ile türbe arasında oluşan koridorun üstü açıktır. Her ne kadar çevre duvarı fazla yüksek olmasa da merkezdeki türbe yapısının bir çevre duvarıyla kuşatılması ve koridorun üstünün açık olması bakımından *Tarsus Duatepe Türbesi'*ne benzer erken tarihli bir örnek olarak nitelendirilebilir.

⁹ G. Danışman bu menfezi de diğer duvarlar üzerinde bulunanlar gibi dik olarak işaretlemiştir. G. Danışman, *Duatepe Türbe, An Ottoman...*, s.210 (Fig.2).

¹⁰ Bu türbe ile ilgili benzer örnek araştırmaları sırasında değerli görüş ve fikirleriyle katkıda bulunan değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Rahmi Hüseyin Ünal'a, Prof. Dr. Hakkı Önkal'a ve Yrd. Doç. Dr. Ertan Daş'a teşekkürlerimi sunarım.

¹¹ F. İltar, "Kayseri-Tomarza Gezisi Üzerine Notlar ve Mikdat Dede Türbesi", *Anadolu (Anatolia)*, XVIII, Ankara 1977, s.53-58.

¹² Fotoğraf için bkz. F. İltar, *a.g.m.*, Lev.VI-2, VII-1.

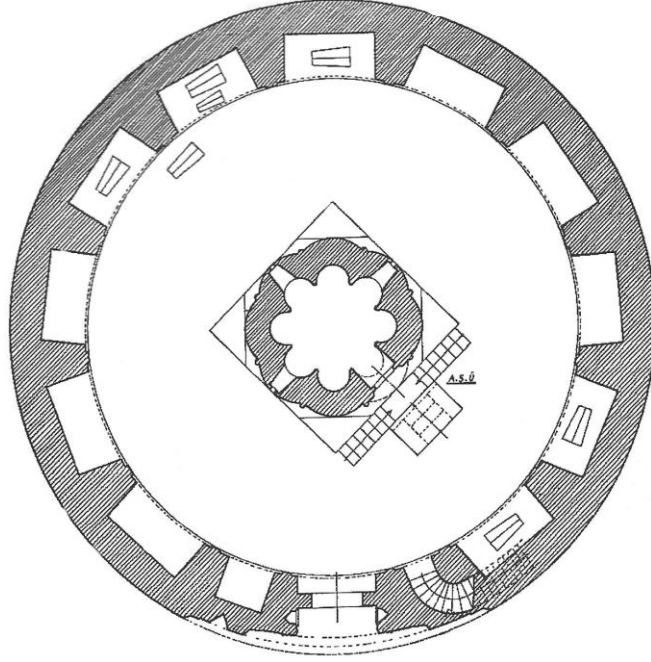

Şekil 3- Kayseri-Talas-Sakaltutan Köyü Mikdat Dede Türbesi, Plan (F. İlder'den)

Tercan Mama Hatun Türbesi (XIII. yüzyıl başı)¹³'nde dilimli gövdeyi, silindirik planlı bir çevre duvarı kuşatmaktadır ve çevre duvarının içine çok sayıda derince niş yerleştirilmiştir. Türbe ile çevre duvarı arasında oluşan koridorun üstü açıktır. Tarsus Duatepe Türbesi'ndeki gibi, burada da çevre duvarının girişi ile türbenin girişi aynı eksen üzerinde değildir (Şekil 4). *Tarsus, Duatepe Türbesi*'ne sadece türbeyi kuşatan çevre duvarı ve bu duvarla türbe arasında oluşan koridorun üstünün açık oluşuyla benzemekte ise de Tercan Mama Hatun Türbesi, çevre duvarının üzerinde çok sayıda

¹³ Türbe hakkında bilgi için bkz. S. K. Yetkin, "Mama Hatun Türbesi / Mausoleum of Mama Hatun", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, I (1956), Ankara 1957, s.75-81; A. Ş. Beygu, *Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I*, İstanbul 1936, s.258-261; R. H. Ünal, *Les Monuments Islamiques Aciens de la Ville d'Erzurum et de sa Région*, Paris 1986, s.140-142; O. C. Tuncer, *Anadolu Kümbetleri 1-Selçuklu Dönemi*, Ankara 1986, s.115-119; H. Önkal, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Ankara 1996, s.437-443; A. Kuran, "Anatolian Seljuk Architecture", *The Art and Architecture of Turkey*, Ed. E. Akurgal, Oxford 1980, pp.80-110; A. Kuran, *Selçuklular'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Mimarlık / Architecture in Turkey from the Republic*, Ed. Ç. Kafesçioğlu, L. Thys-Şenocak, T. Kuran, İstanbul 2012, s.74 (fig.4.23), s.75; S. K. Yetkin, *İslam Ülkelerinde Sanat*, İstanbul 1984, s.75-76; M. Sözen-vd., *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s.75, 76 (181); O. Arık, "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri / Türbe Forms in Early Anatolian-Turkish Architecture", *Anadolu (Anatolia)* XI, Ankara 1967, s.91-92.; H. Gündoğdu, "Tercan ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar", *Cumhuriyetin 75. Yılında Tercan*, Ankara 1998, s.225-231.; H. Karpuz, "Tercan'da Mama Hatun'a Atfedilen Yapılar", *Mengüçekli Dergisi*, Yıl:2, S.16, Erzincan 1981, s.18-19.

niş bulunmasıyla *Tarsus Duatepe Türbesi*'nden ayrılır. Tercan Mama Hatun Türbesi, dilimli gövdesi, etrafını kuşatan nişli duvarları ile benzerine rastlanmayan mimari yapısı ve plan özellikleri açısından kendine özgü bir yapıdır.

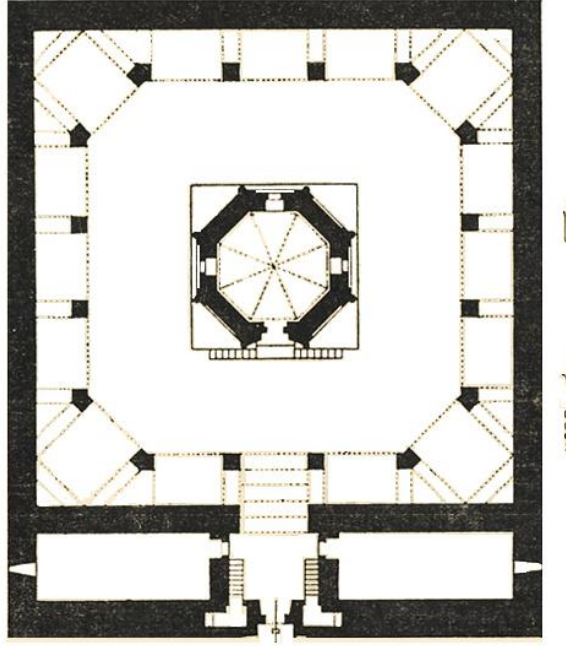
Şekil 4- Tercan Mama Hatun Türbesi, Plan (S. K. Yetkin'den)

Kayseri Köşk Medrese (H.740/M.1339-1340)¹⁴ de değişik planı ile Türk Mimarisinin ilginç yapılarından birisidir. Adı medrese olmakla birlikte, hankah¹⁵ ve ribat¹⁶ olabileceği konusunda görüşler vardır. Kare planlı, kuzey cephesindeki girişi ile içeri girilen ortası açık bir koridora sahip dört tarafından üstleri tonozla örtülü önleri açık revakı, girişin sağında ve solunda altı üstlü ikişer odaları vardır. Avlu ortasındaki türbe, sekizgen planlıdır (Şekil 5). Bu plan şeması *Tarsus Duatepe Türbesi*'nden oldukça farklıdır. Ancak yine ortadaki türbeyi kuşatan bu kez revaklı bir avlu söz konusudur. Bu yönüyle anılmaya değerdir.

¹⁴ A. Gabriel, *Monuments Turcs D'Anatolie, Kayseri-Niğde*, I, Paris 1931, s.67-70; S. Eyice, "İki Türk Abidesinin Mahiyetleri Hakkında Notlar: İznik'te Nilüfer Hatun İmareti ve Kayseri'de Köşk Medrese", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II (1957), Ankara 1958, s.110-112; O. C. Tuncer, *Anadolu Kümbetleri 3-Beylikler ve Osmanlı Dönemi*, Ankara 1992, s.14-20; N. Şaman-T. Yazar, "Kayseri Köşk Hanıkarı", *Vakıflar Dergisi*, S.XXII, Ankara 1991, s.301-314; A. Yeğen, *Kayseri'de Tarihi Eserler*, Kayseri 1993, s.94-95.; M. Akok, "Kayseri'de Tuzhisarı, Sultanhanı, Köşk Medrese ve Alaca Mescit Diye Tanınan Üç Selçuklu Mimari Eserin Rölövesi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, S.XVII-2 (1968), Ankara, 1969, s.12-15, 35-38.

¹⁵ N. Şaman-T. Yazar, *a.g.m.*

¹⁶ S. Eyice, *a.g.m.*, s.111-112.

Şekil 5- Kayseri Köşk Medrese, Plan (A. Gabriel'den)

Araştırmacılar, *Tercan Mama Hatun Türbesi* ile *Kayseri Köşk Medrese*'yi birbirine benzetmekte¹⁷ ve *bu tarz plan şemasının kökeni hakkında şu görüşleri ileri sürmektedirler:*

D. Kuban, çevre nişli merkezi planın bir Hıristiyan plan tipolojisi olduğunu ve birkaç Türk kümbetinde bu planın uygulandığını belirterek¹⁸ Tercan Mama Hatun Türbesi ile ilgili şu yorumu yapmaktadır: "*Tercan Mama Hatun Türbesi bir daha tekrarlanmamış bir denemedir. Bir mezar yapısını nişli bir çevre koridoru ile çeviren yapılar İslam mimarisinde bir iki tanedir. Açık bir geç antik ve Hıristiyan mimarisi etkisini gösterirler. Oysa bu tür yapı Roma çağından bu yana Yakındoğu'da yaşamaktadır. Side Nekropolü'nde çevresi arkatlı mausoleum ya da Ermeni mimarisinde ünlü Zwartnoz Kilisesi, daha yakın bir tarihte Ani'de yapılan Ebulhamrez'in Aziz Kirkor Kilisesi, yine Ani'de nişli duvarlarıyla 1035-1036 tarihli Surp Pırkiç Kilisesi gibi yapılar bu tipolojinin geçmişini açıkça gösterirler. Mama Hatun Türbesi'nde gördüğümüz yapı ayrıntıları da aynı kökenlere işaret eder*"¹⁹. Diğer yandan bu örneklerle, Karaman çevresinde Binbir Kilise alanında

¹⁷ S. K. Yetkin, a.g.m., s.76.

¹⁸ D. Kuban, *Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları*, İstanbul 1965, s.152; D. Kuban, *Selçuklu Çağında Anadolu*, İstanbul 2002, 78.

¹⁹ D. Kuban, *Selçuklu Çağında...*,s.218-219. Ayrıca bu yapılar ve planları için bkz. D. Kuban, *Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak...*, s.151, 152.;E. Utudjian, *Armenian Architecture 4th to 17th Century*, Translated by G. Capner, Paris 1968, fig.59.; O. C. Tuncer, "Anadolu Türk Sanatı ve Yerli Kaynaklarla İlişkiler Üzerine Bir Deneme", *Vakıflar Dergisi*, S.XI, Ankara 1976, s.240.; S. D. Nersessian, *Armenian Art*, London 1978, s.35 (XIII).

Yukarı Ören, 10. nolu kilisenin merkezi planlı çevre koridorlu planının benzerlik göstermesi bölgesel değerlendirme için önemlidir²⁰.

F. İlter, Kayseri-Talas-Sakaltutan Köyü Mikdat Dede Türbesi ile ilgili makalesinde, bu türbeyi, Anadolu Selçuklu Devri mezar yapıları içinde iki örnekten oluşan (Tercan Mama Hatun Türbesi ve Kayseri Köşk Medrese) küçük bir gruba giren üçüncü bir yapı olarak nitelendirmektedir²¹. *“Tercan Mama Hatun Türbesi ve Kayseri Köşk Medrese’de bir merkez yapı (kümbet), değişik şekillerde bir duvarla kuşatılmakta ve iki yapı arasında bir çevre koridoru oluşmaktadır. İşte bu prensip Hristiyan mezar yapılarından (martiryon) başlayarak, Bizans ve özellikle Ermeni mimarisinde görülen bir tipin yansımından başka bir şey değildir. Yani Hristiyan mimarisinin çevre koridorlu yapıları, Tercan Mama Hatun, Kayseri Köşk Medrese ve bu yazımızla tanıtılmaya çalıştığımız Kayseri-Sakaltutan Köyü Mikdat Dede Türbesiyle Anadolu’da Türkler zamanında da devam etmiştir. Özellikle Tercan Mama Hatun Türbesinin, yerel gelenekler içinde, Ermeni mimarisinin etkisini açık olarak gösterdiği ortadadır. Anadolu’da Selçuklular gelmeden çok önce yapılmaya başlanan bu yapılar –Ani’de Zwartnoz Kilisesinin (644-652) benzeri St. Greguar Kilisesi (1001) Antakya yakınında Samandağı’ndaki (Seleucia Pieria) Martiryonu (V.yy), İstanbul’daki Küçük Ayasofya (Sergius ve Bacchus) Kilisesi (525)-XIII.yy.da Mama Hatun Türbesiyle, XIV.yy.da da Kayseri Köşk Medrese ile sürmüştür”*²². Araştırmacı, Mikdat Dede Türbesi’nin tarihi itibarıyla Tercan Mama Hatun Türbesi ile Kayseri Köşk Medrese’nin plan tipinin erken bir örneği olduğunu ve bu tipin ilk yapısı olmadığını, çok önceleri başlamış bir mezar yapı tipinin süren bir örneği ve bu yönüyle değerli bir örnek olduğunu belirtmektedir²³.

O. C. Tuncer, Tercan Mama Hatun Türbesi ile ilgili olarak, D. Kuban’ın merkezi planın Anadolu’da daha önceleri uygulandığını ve buna örnek olarak Ermeni yapılarını verdiğini belirterek, O. Arık’ın da bu türbe ile ilgili görüşü olarak Doğu Anadolu ve Kafkasyanın eski bölgesel geleneklerini yansıttığını nakletmektedir. Ayrıca bu görüşlerin karşısı olarak da bu tipin İslami kaynaklı olduğunu Kubbetü’s Süleybiye ve Kubbetü’s Sahra’yı örnek göstererek belirtir ve S. K. Yetkin’in türbenin iç tasarımının Gazneliler dönemine ait bir havuzla benzerlik gösterdiği görüşünü vurgular. Bu bilgilerin sonunda bu plan tipinin Orta Asya kaynaklı olduğu görüşünü belirtmektedir²⁴. Araştırmacı, Kayseri Köşk Medrese ile ilgili olarak çevre yapıyla sarılan türbe örneğinin ilk uygulama olmadığını ve Maverâünnehir Tagiskent’te (İ.Ö. 7-6.yy.lar) böyle yapıların kazılarla ortaya çıkarıldığını, ayrıca Azerbaycan-Nahcivan’da, Atabeklere ait Mümine Hatun Kümbeti (1186-1187)’ni de bir yapı

²⁰ S. Eyice, *Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman çevresinde Arkeolojik İncelemeler*, İstanbul 1971, s.40,-41, 169, Res.93-99.

²¹ F. İlter, *a.g.m.*, s.56.

²² F. İlter, *a.g.m.*, s.57.

²³ F. İlter, *a.g.m.*, ay.s.

²⁴ O. C. Tuncer, *Anadolu Kümbetleri 1...*, s.118.

sarıyor gibi şeklinde ifade etmektedir ve Anadolu'daki ilk örneğin ise Tercan Mama Hatun Kümbeti olduğunu vurgulamaktadır²⁵.

S. Eyice, Kayseri Köşk Medrese ile Tercan Mama Hatun Türbesi arasında bir avlu ortasına yerleştirilen türbelere sahip olmaları bakımından benzerlik kurmakta ve Tercan Mama Hatun Türbesi için "pantheon" vâri bir karaktere sahip demektedir²⁶.

H. Önkal, Tercan Mama Hatun Türbesi'nin planını "... eser plan itibariyle Anadolu'daki hiçbir Selçuklu türbesiyle benzerlik göstermez. Dairevi bir surla kuşatılmış bir avlu ortasında dilimli bir gövdenin dilimli bir külahla örtülmesi, mimarın yaratıcı gücünü açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca, Türk mimarlarının, Orta-Asya'daki çok eski mimari an'ane ve geleneklere hâlâ vâkıf olduklarını Mama Hatun vasıtasıyla anlıyoruz"²⁷ şeklinde yorumlamaktadır.

N. Şaman ve T. Yazar, Kayseri Köşk Medrese'yi Hanıkah olarak tanımlamakta ve kuşatma duvarı olması bakımından bu yapı ile Tercan Mama Hatun Türbesi'ni birbirine benzetmektedirler. Ayrıca kuşatma duvarlı yapıların Orta Asya'da mevcut olduğunu örneklerle açıklamaktadırlar²⁸.

Araştırmacıların, *Kayseri-Talas-Sakaltutan Köyü Mikdat Dede Türbesi, Tercan Mama Hatun Türbesi ve Kayseri Köşk Medrese* gibi örneklerden yola çıkarak bu örneklerde görülen plan uygulamasının kökenine ve benzer uygulamalarına ilişkin değişik görüşleri ileri sürdükleri anlaşılmaktadır. Aslında bu üç örnek dikkate alındığında üçü de birbirinden farklı ancak merkezdeki bir türbenin değişik şekillerde bir çevre duvarı ile kuşatılması ve merkezdeki türbe ile çevre duvarı arasında oluşan üstü açık koridor noktasında benzerlik gösterdiği kabul edilebilir. Ancak araştırmacıların verdiği örnekler bakıldığında -yani, Hıristiyan, Ermeni ve İslam yapıları (Kubbetü's Süleybiye ve Kubbetü's Sahra)- bu tip yapılarda merkezdeki yapıyı kuşatan bir çevre duvarı olmakla ve bu ikisi arasında bir çevre koridoru bulunmakla birlikte bu çevre koridorunun üstünün örtülü olduğu ve bu uygulamanın değişik bir merkezi planlı şema olduğu görülmektedir. Yukarıdaki üç örnek bu noktada bu yapıların planından ayrılmaktadır. Ancak kültürün bir bütün olduğu ve hemen daima benzer coğrafyada ve tarihsel süreçte etkileşimin kabul edilmiş bir gerçek olduğu göz önünde tutulduğunda; gerek Hıristiyan, gerek Ermeni, gerek İslami gerekse Orta Asya kökenli olan tüm bu örneklerin, çağdaşı ve sonraki yapılara

²⁵ O. C. Tuncer, *Anadolu Kümbetleri 3...*, s.16-17.

²⁶ S. Eyice, *a.g.m.*, s.111.

²⁷ H. Önkal, *a.g.e.*, s.440.

²⁸ N. Şaman-T. Yazar, *a.g.m.*, s.307; Orta Asya'daki kuşatma duvarlı örnekler için bkz. E. Esin, "Muyanlık, Uygur Buyan Yapısından (Vihara) Hakanlı Muyanlığına (Ribat) ve Selçuklu Han ile Medresesine Gelişme", *Malazgirt Armağanı*, Ankara 1993, s.75-91; M. Cezzar, *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*, İstanbul 1977, s.75; G. Akın, *Asya Merkezi Mekan Geleneği*, Ankara 1990, s.193.

esin kaynağı oldukları ve geleneklerin izlerinin değişik tasarımlarla ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Bu noktadan hareketle *merkezi bir yapıyı üstü örtülü bir koridorla kuşatan türbe örneklerini gözden geçirmek gerekirse :*

Samarra'daki Kubbetü's Süleybiye (862'de vefat eden Halife Muntasır adına inşa edilmiştir)'de, merkezdeki içte kare dışta sekizgen planlı mekan, sekizgen planlı ve üstü tonozla örtülü bir koridorla çevrelenmiştir²⁹. Bu yapının planı Kudüs'teki Kubbetü's Sahra'nın planını hatırlatmaktadır³⁰. *Bursa I. Murad Hüdavendigâr Türbesi (XIV. yy. sonları)*'nde merkezdeki kare planlı, üstü bir kubbeyle örtülü baldaken kuruluşlu bölümün etrafını üstü beşik tonozla örtülü bir koridor kuşatmaktadır³¹. *Bursa II. Murad Türbesi (XV. yy. ikinci yarısı)* de Bursa I. Murad Hüdavendigâr Türbesi ile benzer plana sahiptir³². *İstanbul Kanuni Sultan Süleyman Türbesi (1566)*'nde, içte sekizgen planlı bölüm çift cidarlı bir kubbeyle örtülüdür, bu merkezi bölümü bir çevre koridoru kuşatmaktadır. Sekizgen planlı gövde ayrıca dıştan bir revakla kuşatılmıştır ki bu uygulama ile diğer tüm türbelerden ayrılır. Bu uygulama başka bir örnekte tekrarlanmamıştır³³. *İstanbul II. Sultan Selim Türbesi (1576-1577)*'nde içteki kare planlı bölüm sekizgene uygun yerleştirilmiş sütunların birbirine bağlanmasıyla merkezi bölüm oluşturulmuş ve üstü bir kubbe ile örtülerek üst yapıda sekizgen bir orta mekan elde edilmiş ve bu merkezi dolanan bir koridor oluşturulmuştur³⁴. *İstanbul Sultan III. Murad Türbesi (1599-1600)*'nde ise içte altıgen planlı merkezi bölümün üstü bir kubbe ile örtülmüştür ve bu bölümün etrafını altıgen planlı bir koridor çevrelemektedir³⁵. Son olarak *İstanbul Sultan III. Mehmed Türbesi (1608-1609)*'nde İstanbul Sultan III. Murad Türbesi'nin planının tekrarlandığı görülmektedir. Ancak burada merkezi bölüm ve bunu kuşatan koridor altıgen planlı değil sekizgen planlı olarak yapılmıştır³⁶. *Bursa Orhan Gazi Türbesi (1863)*³⁷, önceden bir martyrion ya da vaftiz yapısı olması muhtemel bir yapının temelleri üstüne yapılmış ve plan şeması olarak Bursa I. Murad Hüdavendigâr Türbesi ve Bursa II.

²⁹ Bilgi için bkz. K. A. C. Creswell, *A Short Account of Early Muslim Architecture*, Suffolk 1958, s.286-289; S. Yetkin, a.g.e., s.71.

³⁰ Bilgi için bkz. A. Papadopoulos, *L'Islam et L'Art Musulman*, Paris 1976, s.248; S. . Yetkin, a.g.e., s.24, 25.

³¹ Plan ve bilgi için bkz. H. Önkal, *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara 1992, s.278-281; H. Önkal, *Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri*, Ankara 1999, s.34; E. Daş, *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri*, İstanbul 2007, s.44-48.

³² Plan ve bilgi için bkz. H. Önkal, *Osmanlı Hanedan...*, s.79-83; H. Önkal, *Selçuklu-Osmanlı...*, s.39; E. Daş, a.g.e., s.88-92.

³³ Plan ve bilgi için bkz. H. Önkal, "Klasik Devir Osmanlı Türbeleri'nin Plan Özellikleri", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV, İzmir 1987, s.59; H. Önkal, "Sinan'ın Türbe Mimarisi", *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, V, İzmir 1989, s.67; H. Önkal, *Osmanlı Hanedan...*, s. 149-158; H. Önkal, *Selçuklu-Osmanlı...*, s.47-48.

³⁴ Plan ve bilgi için bkz. H. Önkal, *Osmanlı Hanedan...*, s. 164-170; H. Önkal, *Selçuklu-Osmanlı...*, s.51.

³⁵ Plan ve bilgi için bkz. H. Önkal, *Osmanlı Hanedan...*, s. 178-183; H. Önkal, *Selçuklu-Osmanlı...*, s.53-54.

³⁶ Plan ve bilgi için bkz. H. Önkal, *Osmanlı Hanedan...*, s. 187-193; H. Önkal, *Selçuklu-Osmanlı...*, s.56.

³⁷ Plan ve bilgi için bkz. S. Eyice, "Bursa'da Osman ve Orhan Gazi Türbeleri", *Vakıflar Dergisi*, V, Ankara 1962, s.146-147; H. Önkal, *Osmanlı Hanedan...*, s.270-274.

Murad Türbesi'ndeki gibi merkezdeki kare planlı üstü kubbeyle örtülü mekanı dolanan üstü tonozla örtülü bir koridordan ibarettir.

*Kayseri-Talas-Sakaltutan Köyü Mikdat Dede Türbesi, Tercan Mama Hatun Türbesi, Kayseri Köşk Medrese ve Tarsus Duatepe Türbesi'*nden farklı bir plana sahip olarak üstte verdiğimiz Kubbetü's Süleybiye ile başlayan ve Bursa Orhan Gazi Türbesi ile son bulan tüm bu örnekler, *merkezi bir mekan etrafında, üstü örtülü bir koridor oluşturma fikrinden* hareketle inşa edilmiş örnekler olarak karşımıza çıkmaktadır. Orta Asya yapılarındaki kuşatma duvarları ise daha çok sur duvarı niteliğindedir ve Tarsus Duatepe Türbesi ile benzerlik kurmak çok olası değildir.

Sonuç

Tarsus Duatepe Türbesi'nin günümüze ulaşan ve bilinen bir inşa kitabesi yoktur. Yapı içinde günümüzde bir sanduka da bulunmamaktadır. İçinde mezarı bulunan ya da türbeyi yaptıran kişiye ve tarihine ilişkin sözlü ve yazılı herhangi bir bilgi de yoktur.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Tarsus Duatepesi Türbesi'ne ait vakıf eski eser tescil fişi ve vakıf kaydı bulunmamaktadır. Tarsus Müze Müdürlüğü'nde ve Adana Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nda yapının 1990 yılına ait tescil kaydı vardır. Bu kayıta yapının Osmanlı Dönemine ait olduğu belirtilmekte tarihine, banisine ve içinde mezarı bulunan kişiye ilişkin herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Tarsus Duatepe Türbesi'nin plan özelliklerine bakıldığında aslında kare planlı kübik bir türbe oluşuyla Anadolu'da sık rastlanan bir uygulama karşımıza çıkmaktadır. Ancak genellikle kare mekanın üst örtüsünün özellikle de Osmanlı döneminde kubbe olması beklenirken manastır tonozuyla örtülü olduğu görülmektedir. Bir diğer özellik ise bu kübik yapının yaklaşık gövde ile aynı yüksekliğe sahip bir çevre duvarıyla kuşatılarak üstü açık bir koridor oluşturulmasıdır. Bu uygulamanın bire bir benzer başka bilinen bir örneği yoktur. Ancak ayrıntıda farklı uygulamaları, karşılaştırma ve değerlendirme bölümünde ayrıntılı olarak belirttiğimiz gibi sayısı az olmakla birlikte Anadolu'da görülmektedir. Çevre duvarlı bu örneklerden Kayseri-Talas-Sakaltutan Köyü Mikdat Dede Türbesi çevre duvarı alçak olmakla birlikte Tarsus Duatepe Türbesi ile benzerlik kurulabilecek en yakın örnektir. Tercan Mama Hatun Türbesi'nde çevre duvarının iç kısmında yer alan nişleri; Kayseri Köşk Medrese'de ise çevre duvarının revaklı oluşu bu yapıları Tarsus Duatepe Türbesi'nden uzaklaştırmaktadır. Bu karşılaştırma örneklerinin yapım tarihleri dikkate alındığında Kayseri-Talas-Sakaltutan Köyü Mikdat Dede Türbesi, XII. yüzyıl ilk yarısı; Tercan Mama Hatun Türbesi, XIII. yüzyıl başı ve Kayseri Köşk Medrese, XIV. yüzyıl ilk yarısına aittir. Bu örneklerden yola çıkarak özellikle de en yakın benzer olan Kayseri-Talas-Sakaltutan Köyü Mikdat Dede

Türbesi dikkate alınırrsa Tarsus Duatepe Türbesi'nin mimari özellikleri ve inşa tarzı XII. yüzyıl özellikleri taşımamaktadır.

Tarsus Duatepe Türbesi'nde benzeri görülmeyen bir uygulama ile duvar içinde S şeklinde kırılarak ve dıştan bu görünümü gizlenerek yapılmış olan menfezler yapının özgünlüğünü artırmaktadır. Genellikle türbelerde havalandırma amaçlı menfezler ve mazgal pencereler görülmekle birlikte bu şekilde menfez uygulaması bu yapıda karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu uygulamayı dikkate alarak yapıyı tarihlemek zor görünmektedir.

Yapı, herhangi bir süslemeye sahip olmaması ve mimari özellikleri ile tarihlemeye yardımcı olabilecek veri sunmaktan uzaktır. Çevre duvarı girişinde görülen basık kemer ile türbe girişinde görülen lento, Türk mimarisinde hemen her dönemde sıkça kullanılmış formlardır. Yapıda bir mumyalık katının olmayışı bize dönem olarak Beylikler ya da Osmanlı dönemi yapısı olabileceğini düşündürmektedir³⁸. Ancak kare planlı türbenin üst örtüsüne bakıldığında Osmanlı döneminden çok bu yapının bir Beylikler Dönemi yapısı olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Tüm veriler değerlendirildiğinde, Tarsus Duatepe Türbesi'nin *XIV.-XV. yüzyılları* içine alan geniş bir zaman dilimi içinde inşa edilmiş olabileceğini söylemek mümkün görünmektedir.

Sonuç olarak, Tarsus Duatepe Türbesi, plan tasarımı açısından Kayseri-Talas-Sakaltutan Mikdat Dede Türbesi ile yakın benzer olmakla birlikte Anadolu'da inşa edilmiş bilinen başka bir benzer örneği olmayan, birtakım ilginç özellikleri içinde barındıran, gerek mezar anıtları araştırmaları, gerek mimarlık tarihi araştırmaları, gerekse Tarsus Tarihi için oldukça önemli ve ünik bir örnektir.

KAYNAKÇA

AKGÜNDÜZ, A.-vd.,*Arşiv Belgeleri Işığında Tarsus Tarihi ve Eshâb-ı Kehf*, İstanbul 1993.

AKIN, G.,*Asya Merkezi Mekan Geleneği*, Ankara 1990.

AKOK, M., "Kayseri'de Tuzhisarı Sultanhanı, Köşk Medrese ve Alaca Mescit Diye Tanınan Üç Selçuklu Mimari Eserin Rölövesi", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XVII/2 (1968), Ankara 1969, s.5-41.

³⁸ G. Danışman yapıyı bir Osmanlı mezar anıtı olarak tanıtmakta ancak daha çok Selçuklu mezar yapı geleneği olan kripta katının belki bu yapıda da bulunma ihtimalini öne sürmektedir. Oysa ki genellikle Osmanlı mezar yapılarında bir kripta katı bulunmadığı bilinmektedir. Kripta ile ilgili bilgi için bkz. H. Önkal, "Türk Türbe Mimarisinde Cenazelik Katının Gelişmesi", *Türk Kültürü*, Y.XXVI, S.307, Ankara 1988, s.732-739, H. Önkal, *Osmanlı Hanedanı...*, s.7, 19; E. Daş, *a.g.e.*, s.299-301.; B. Öztürk, *14. Yüzyıl Anadolu Kümbetlerinde Kripta Problemi*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008, s.190-191, 207.

- ALTAY, M.H., **Adım Adım Çukurova**, Adana 1965.
- ARIK, O., "Erken Devir Anadolu-Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri / Türbe Forms in Early Anatolian-Turkish Architecture", **Anadolu (Anatolia)** XI, Ankara 1967, s.57-119.
- BEYGU, A. Ş., **Erzurum Tarihi, Anıtları, Kitabeleri I**, İstanbul 1936.
- BİLGİLİ, A. S., **Osmanlı Döneminde Tarsus Sancağı ve Tarsus Türkmenleri (Sosyo-Ekonomik Tarih)**, Ankara 2001.
- CEZZAR, M., **Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık**, İstanbul 1977.
- CRESWELL, K. A. C., **A Short Account of Early Muslim Architecture**, Suffolk 1958.
- ÇIPLAK, M.N., **İçel Tarihi (Tarihi-Turistik Zenginlikleri)**, Ankara 1968.
- DANIŞMAN, G., "Duatepe Türbe, An Ottoman Funerary Monument on The Gözlükule Mound", **Field Seasons 2001-2003 of The Tarsus-Gözlükule, Interdisciplinary Research Project**, (Ed. Aslı Özyar), İstanbul 2005, s.207-217.
- DANIŞMAN, G., "Enterdisipliner Tarsus-Gözlükule Araştırma Projesi'nin Tarsus Kent Mimarisi ve Doğal Çevresine Katkıları", **Tarih İçinde Mersin Kolokyum ve Sergisi II**, Mersin 2005, s.2-5.
- DARKOT, B., "Tarsus", **İslam Ansiklopedisi**, XIV/1, İstanbul 1972, s.18-24.
- DAŞ, E., **Erken Dönem Osmanlı Türbeleri**, İstanbul 2007.
- ENER, K., **Tarih Boyunca Adana Ovasına Bir Bakış**, Adana 1990.
- ERZEN, A., **Tarsus Kılavuzu**, İstanbul 1943.
- ESİN, E., "Muyanlık, Uygur Buyan Yapısından (Vihara) Hakanlı Muyanlığına (Ribat) ve Selçuklu Han ile Medresesine Gelişme", **Malazgirt Armağanı**, Ankara 1993, s.75-102 (Lev.I-IVI B).
- EYİCE, S., "İki Türk Abidesinin Mahiyetleri Hakkında Notlar: İznik'te Nilüfer Hatun İmareti ve Kayseri'de Köşk Medrese", **Yıllık Araştırmalar Dergisi**, II (1957), Ankara 1958, s.110-114.
- EYİCE, S., "Bursa'da Osman ve Orhan Gazi Türbeleri", **Vakıflar Dergisi**, V, Ankara 1962, s.131-147 (Res.1-14).
- EYİCE, S., **Karadağ (Binbirkilise) ve Karaman çevresinde Arkeolojik İncelemeler**, İstanbul 1971.
- GABRIEL, A., **Monuments Turcs D'Anatolie, Kayseri-Niğde**, I, Paris 1931.

- GOLDMAN, H., **Excavations at Gözlü Kule, Tarsus I, Hellenistic and Roman Periods**, Princeton 1950.
- GOLDMAN, H., **Excavations at Gözlü Kule, Tarsus II, From the Neolithic through The Bronze Age**, Princeton 1956.
- GOLDMAN, H., **Excavations at Gözlü Kule, Tarsus III, The Iron Age**, Princeton 1963.
- GÜNDOĞDU, H., "Tercan ve Çevresindeki Tarihi Kalıntılar", **Cumhuriyetin 75. Yılında Tercan**, Ankara 1998, s.215-261.
- İLTER, F., "Kayseri-Tomarza Gezisi Üzerine Notlar ve Mikdat Dede Türbesi / Notes on the Kayseri-Tomarza Survey and the Mikdat Dede Tomb", **Anadolu (Anatolia)**, XVIII, Ankara 1977, s.51-61.
- KARPUZ, H., "Tercan'da Mama Hatun'a Atfedilen Yapılar", **Mengücekli Dergisi**, Yıl:2, S.16, Erzincan 1981, s.18-20.
- KUBAN, D., **Anadolu Türk Mimarisinin Kaynak ve Sorunları**, İstanbul 1965.
- KUBAN, D., **Selçuklu Çağında Anadolu**, İstanbul 2002.
- KURAN, A., "Anatolian Seljuk Architecture", **The Art and Architecture of Turkey**, Ed. E. Akurgal, Oxford 1980, pp.80-110;
- KURAN, A., **Selçuklular'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Mimarlık / Architecture in Turkey from the Republic**, Ed. Ç. Kafesçioğlu, L. Thys-Şenocak, T. Kuran, İstanbul 2012.
- LANGLOIS, V., (Çev.R. Balaban), **Eski Kilikya**, Mersin 1947.
- NERSESSIAN, S. D., **Armenian Art**, London 1978.
- ÖNKAL, H., "Klasik Devir Osmanlı Türbeleri'nin Plan Özellikleri", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, IV, İzmir 1987, s.51-71.
- ÖNKAL, H., "Türk Türbe Mimarisinde Cenazelik Katının Gelişmesi", **Türk Kültürü**, Y.XXVI, S.307, Ankara 1988, s.732-739.
- ÖNKAL, H., "Sinan'ın Türbe Mimarisi", **Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, V, İzmir 1989, s.61-105.
- ÖNKAL, H., **Osmanlı Hanedan Türbeleri**, Ankara 1992.
- ÖNKAL, H., **Anadolu Selçuklu Türbeleri**, Ankara 1996.
- ÖNKAL, H., **Selçuklu-Osmanlı Sultanları ve Türbeleri**, Ankara 1999.
- ÖZ, H., **Tarsus Tarihi**, İstanbul 1991.
- ÖZ, H., **Bilinmeyen Tarsus**, Ankara 1998.
- ÖZ, H., **Tarsus Tarihi**, Tarsus 2007.

ÖZDEMİR, M., "Geçmişten Günümüze Tarsus", **İçel Kültürü**, Y.8, S.32, Hatay 1994, s.16-19.

ÖZTÜRK, B., **14. Yüzyıl Anadolu Kümbetlerinde Kripta Problemi**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Sanatı Ana Bilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2008.

ÖZYAR, A. (Ed.), **Field Seasons 2001-2003 of The Tarsus-Gözlükule, Interdisciplinary Research Project**, İstanbul 2005.

PAPADOPOULO, A., **L'Islam et L'Art Musulman**, Paris 1976.

SÖZEN, M.-vd., **Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan**, İstanbul 1975.

SÜMER, F., "Çukur-Ova Tarihine Dair Araştırmalar", **Tarih Araştırmaları Dergisi**, I-1, Ankara 1964, s.1-99.

ŞAMAN, N.-YAZAR, T., "Kayseri Köşk Hanikahı", **Vakıflar Dergisi**, S.XXII, Ankara 1991, s.301-314.

TUNCER, O. C., "Anadolu Türk Sanatı ve Yerli Kaynaklarla İlişkiler Üzerine Bir Deneme", **Vakıflar Dergisi**, S.XI, Ankara 1976, s.239-270.

TUNCER, O. C., **Anadolu Kümbetleri 1-Selçuklu Dönemi**, Ankara 1986.

TUNCER, O. C., **Anadolu Kümbetleri 3-Beylikler ve Osmanlı Dönemi**, Ankara 1992.

UĞUR, S., **İçel Tarihi**, C.2, Mersin 1944.

UTUDJIAN, E., **Armenian Architecture 4th to 17th Century**, Translated by G. Capner, Paris 1968.

ÜNAL, R. H., **Les Monuments Islamiques Aciens de la Ville d'Erzurum et de sa Région**, Paris 1986.

YEĞEN, A., **Kayseri'de Tarihi Eserler**, Kayseri 1993.

YETKİN, S. K., "Mama Hatun Türbesi / Mausoleum of Mama Hatun", **Yıllık Araştırmalar Dergisi**, I (1956), Ankara 1957, s.75-81.

YETKİN, S. K., **İslam Ülkelerinde Sanat**, İstanbul 1984.

ZOROĞLU, L., **Tarsus Tarihi ve Tarihsel Anıtları**, Adana 1995.

ÇEVİRİMİÇİ KAYNAKLAR

"Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi", http://www.obarsiv.com/pdf/Asli_Ozyar.pdf (Erişim: 07.02.2013).

Fotoğraf 1- Tarsus Duatepe Türbesi, kuzeybatıdan görünüşü.

Fotoğraf 2- Tarsus Duatepe Türbesi, kuzeybatıdan görünüşü.

Fotoğraf 3- Tarsus Duatepe Türbesi, güneydoğudan görünüşü.

Fotoğraf 4- Tarsus Duatepe Türbesi, çevre duvarının batı cephesi üzerindeki giriş.

Fotoğraf 5- Tarsus Duatepe Türbesi, türbenin güney cephesi üzerindeki giriş.

Fotoğraf 6- Tarsus Duatepe Türbesi, türbenin güneydoğudan görünüşü.

Fotoğraf 7- Tarsus Duatepe Türbesi, türbenin doğu cephesi.

Fotoğraf 8- Tarsus Duatepe Türbesi, türbenin manastır tonoz örtüsü.

Fotoğraf 9- Tarsus Duatepe Türbesi, türbenin girişinin içten görünüşü ve doğu duvarı üzerindeki menfez şeklindeki havalandırma penceresi.

Fotoğraf 10- Tarsus Duatepe Türbesi, türbenin doğu duvarı üzerindeki menfez şeklindeki havalandırma penceresi.